

Zandbergstraat 5

Doesburg

Introductie

objectgegevens:

Adres: Zandbergstraat 5

Postcode: 6981 DN Doesburg

XY coördinaten: 206.450, 447.616

Status: Gemeentelijk monument

Onderzoek: Bouwhistorische verkenning met waardestelling

Functie: woning

Bouwjaar: XVIIIa

Architect: onbekend

aanleiding

Op dit moment maken de eigenaren van het gemeentelijke monument Zandbergstraat 5 in Doesburg plannen voor een verbouwing/herbestemming van dit huis. Vanwege de gemeentelijke monumentenstatus van het pand is aan ARCX de opdracht gegeven om een bouwhistorische verkenning met waardestelling uit te voeren. Het bouwhistorisch onderzoek geeft inzicht in de hoofdlijnen van de bouwgeschiedenis, de bewaard gebleven historische structuur en de aanwezige cultuurhistorische waarden. Aan de hand van de resultaten kan bepaald worden waar ruimte is voor nieuwe ontwikkelingen en welke cultuurhistorische waarden bij toekomstige veranderingen in het geding kunnen zijn.

plan van onderzoek

Het onderzoek heeft plaatsgevonden conform de Richtlijnen Bouwhistorisch onderzoek van april 2009. Het onderzoek was opgebouwd uit een aantal onderdelen. Allereerst zijn de relevante en beschikbare gegevens uit de literatuur en archieven geraadpleegd. In de verschillende digitale beeldbanken zijn historische afbeeldingen en (kadastrale) kaarten verzameld.

Vervolgens is het gebouw op locatie onderzocht, waarbij op grond van de vormgeving van het exterieur, de afwerking van het interieur en de zichtbare bouwsporen, de belangrijkste veranderingen en verbouwingen gedocumenteerd zijn. Het gebouw is bezocht op donderdag 22 juni 2023. Er is geen destructief onderzoek uitgevoerd.

digitale rapportage

De onderzoeksresultaten zijn vastgelegd en gepresenteerd via de website TIJDBEELD. Op www.tijdbeeld.com zijn alle gegevens chronologisch geordend en digitaal gepresenteerd in opeenvolgende vensters in de tijdlijn en voorzien van een waardering. De directe link naar de rapportage is: <https://www.tijdbeeld.com/project/zandbergstraat-5>

De rapportage blijft voor onbepaalde tijd via de website ontsloten. Hoewel via de website (downloads) een PDF-versie van het rapport gegenereerd kan worden, is dit hoofdzakelijk bedoeld als archieffunctie. Tekst en afbeeldingen zijn optimaal te bekijken via bovenstaande link.

situering

De Zandbergstraat vormt de oostelijke begrenzing van de veertiende-eeuwse uitbreiding van de stad. Zandbergstraat 5 is het linker deel van een breed huis dat opgedeeld is in twee woningen. De geschakelde woningen zijn samengevoegd onder een dwars geplaatst zadeldak.

Afbeelding 1 van 1

Voorgevel van het onderzochte huis Zandbergstraat 5.

beschrijving

Het pand is gebouwd op een rechthoekige plattegrond en telt één bouwlaag; naast een begane grond bevat het pand een kelder, een zolder en een vlieringzolder. De bakstenen voorgevel is ingedeeld met rechts de voordeur onder een bovenlicht en links daarvan twee vensters met een vast kalf en ramen met een roedeverdeling. De gevel wordt afgesloten met een goot op klossen.

De linker zijgevel heeft de vorm van een tuitgevel met vlechtingen waarvan de top boven de goot van de linker belending uitsteekt.

Van de achtergevel bleef alleen de zolderborstwering bewaard. Aan de achterzijde staat op de begane grond over de volledige breedte een aanbouw met een plat dak. De kelder beslaat het voorste deel van de plattegrond en is voorzien van een dek van ter plaatse gestort gewapend beton. De begane grond is ingedeeld met aan de voorzijde een ongedeelde ruimte en in de aanbouw een keuken en een slaapvertrek. Op de zolder is de kapconstructie volledig in het zicht, deze is opgebouwd uit gestapelde dekbalkgebinten die de flieringen ondersteunen waar de daksporen tegen rusten.

Voor actuele tekeningen van het huis wordt verwezen naar de opmetingstekeningen door Architectuur Studio Wezenberg, projectnr 422 die ook via de knop 'Downloads' te raadplegen zijn.

Afbeelding 1 van 4

Voorgevel van Zandbergstraat 5 en 7.

Afbeelding 2 van 4

Voorgevel en rechter zijgevel van Zandbergstraat 5-7.

Afbeelding 3 van 4

Zandbergstraat vanaf de aansluiting met de Meipoortstraat. Links het winkelpand Meipoortstraat 36.

Afbeelding 4 van 4

Situering van het onderzochte huis op de huidige kadastrale ondergrond. (Bagviewer)

Tijlijn

Historische situering en context

Zandbergstraat 5 is gesitueerd in de veertiende-eeuwse stadsuitbreiding aan de zuid-oostzijde van de stad. *Lees verder...*

Over de vroegste geschiedenis van Doesburg is, zeker in vergelijking tot andere IJsselsteden als Zutphen en Deventer, weinig bekend. Verspreide vondsten van scherven aardewerk tonen aan dat er in de directe omgeving tussen de achtste en twaalfde eeuw mensen gewoond hebben. Bij archeologisch onderzoek in de binnenstad zijn echter vrijwel geen sporen van bewoning gevonden van voor de dertiende eeuw.

Toch moet Doesburg al voor de stadsrechtverlening van 1237 wat voorgesteld hebben. De nederzetting had namelijk de beschikking over een eigen parochiekerk en bezat marktrechten. Een eerste twijfelachtige schriftelijke vermelding van Doesburg dateert uit de late negende eeuw en betreft een mogelijk vervalste kopie uit de elfde eeuw. Ook in 1083 duikt de nederzetting in de bronnen op als villa 'Diusburg'. In de actuele literatuur gaat men er vanuit dat de oudste kern van Doesburg buiten het huidige stadshart gelegen moet hebben. De vooralsnog meest steekhoudende hypothese is dat de nederzetting als (ringwal)burg op het hoogste punt van de binnenstad rond de Nieuwstraat is ontstaan. Deze locatie was ook zeer geschikt als men bedenkt dat dit tevens een strategische plek was waar twee rivieren samenkwamen. Tot de zestiende eeuw mondde de Oude IJssel namelijk aan de oostzijde van de stad uit in de IJssel.^[1]

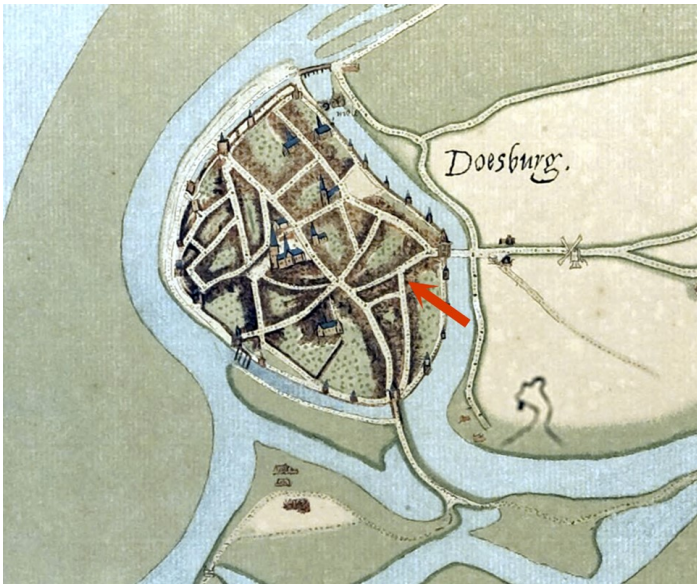
stadsrechten

Doesburg ontving op 19 september 1237 stadsrechten van Otto II van Gelre en Zutphen. De burgers kregen hierbij het recht om verdedigingswerken op te trekken, bestaande uit een omwalling met poorten en een gracht. Archeologische vondsten uit deze periode zijn in Doesburg veelvuldig aangetroffen. Deze bewoningslaag ligt echter 'koud' op de pre-stedelijke en natuurlijke ondergrond. Dit wijst op een abrupte en snelle groei van de stad. Doesburg groeide in de late middeleeuwen in relatief korte tijd uit tot een stad met een regionale marktfunctie. Haar inwoners profiteerden van de handelsstromen over land en water. Aanvankelijk was de Gelderse IJssel van groot belang voor de stad Doesburg. De stad was gunstig gelegen aan de route over de Rijn via de Zuiderzee naar de Oostzee en kon zich ontwikkelen tot centrum van handel en nijverheid en was tevens van belang voor de veeteelt vanwege de aanwezigheid van vruchtbaar weiland in de brede uiterwaarden van de rivier.

De stad lag tevens op de landroute van Münster naar Arnhem en Amersfoort, zeewaardige koggeschepen passeerden Doesburg via de IJssel en zorgden voor een levendige handel in overslag van goederen van en naar het achterland. Het hoogtepunt van de bloeiperiode lag in de vijftiende eeuw, waarin Doesburg (in 1447) tevens toetrad tot de Hanze.

Footnotes

1. ^ Vromen, J., 'Meipoorstraat 39-41 in Doesburg, bouwhistorische verkenning met waardestelling', gepubliceerd door ARCX op <http://www.tijdbeeld.com> op 23-06-2018.

Afbeelding 1 van 1

Uitsnede uit de stadsplattegrond die Jacob van Deventer omstreeks 1560 van Doesburg maakte. De pijl markeert de ligging van Zandbergstraat 5. (Gelders Archief)

vestingstad

Door verzanding van de rivier en de opkomst van handelssteden in de westelijke provincies keerde vanaf de vijftiende eeuw het tij.

In het begin van de zeventiende eeuw transformeerde de stad tot frontierstad van de Republiek en en legde men uitgebreide moderne vestingwerken aan. In de stad werd een garnizoen gestationeerd. Voor de soms duizenden militairen was er geen kazerne, zij werden in openbare gebouwen of bij particulieren gehuisvest.

Het bebouwingspatroon van de stad is gevarieerd, met langs de hoofdstraten de huizen van welgestelde burgers en in de achterstraten relatief veel kleine huisjes en eenkamerwoningen en soldatenhuisjes, vaak gebouwd door welgestelde particulieren om inkwartiering te voorkomen. Verspreid over de stad stonden verder ruim 150 schuren en stallen van stadsboeren maar ook van particulieren voor de stalling van vee dat zomers op de stadsweiden graasde.^[1]

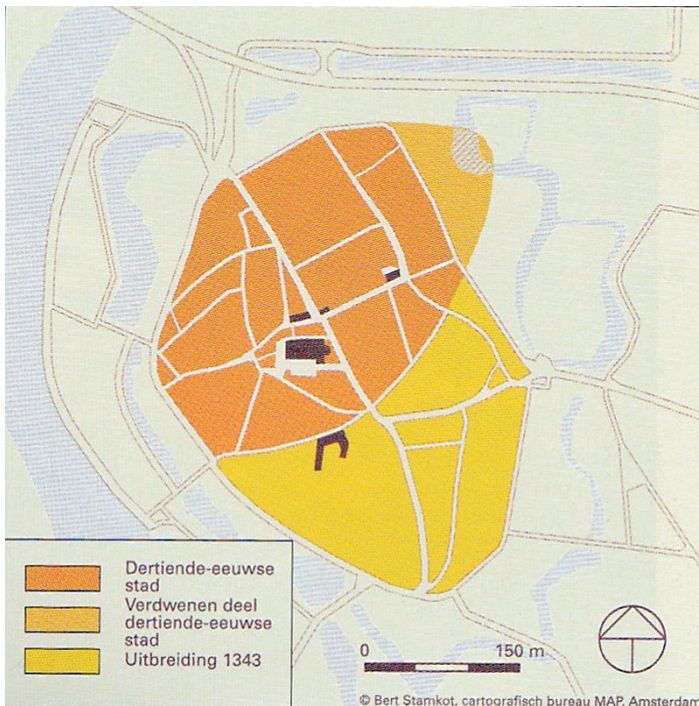
stadsrand

De begrenzing van de dertiende-eeuwse stad liep aan de zuidzijde langs de gebogen Kloosterstraat en Boekholtstraat. Een aantal jaar geleden is bij een opgraving in de kelder van het Arsenaal, het voormalige convent *Maria opten aelden grave*, een deel van de stadsgracht uit de dertiende eeuw aangetroffen. In 1343 kwam aan de zuidoostzijde een stadsuitleg tot stand waarvan de Ooipoortstraat en de Meipoortstraat de belangrijkste hoofdstraten zijn.

De bebouwing aan de Zandbergstraat is op de vogelvluchtplattegrond die Nicolaes van Geelkercken in 1654 van de stad maakte weergegeven. Op deze kaart is al sprake van vrijwel volledig gesloten gevelwanden opgebouwd uit geschakelde verdiepingloze huisjes met een dwarskap. De straat had zich al vroeg ontwikkeld als secundaire achterstraat van de Ooipoortstraat met overwegend ondergeschikte bebouwing in de vorm van achterhuizen en kleine eenvoudige woningen.

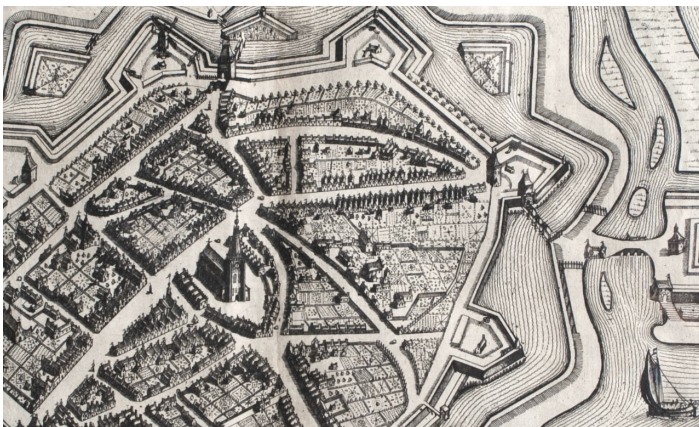
Footnotes

- ¹ [H. Dibbits, *Vertrouwd bezit, Materiële cultuur in Doesburg en Maassluis, 1650-1800*, Nijmegen 2001, p 41 e.v.](#)

Afbeelding 1 van 2

Schetsmatige weergave van de oorspronkelijke omvang van Doesburg en de veertiende-eeuwse uitbreiding van de stad. (Frank Haans)

Afbeelding 2 van 2

Uitsnede van de vogelvluchtplattegrond die Nicolaas Geelkercken in 1654 maakte van de stad. De Zandbergstraat (boven-rechts) is bebouwd met overwegend lage huisjes.

Nieuwbouw in het begin van de zeventiende eeuw

Het onderzochte huis werd in het begin van de zeventiende eeuw gebouwd. Een kleinere en lagere voorganger op deze plaats moest daarvoor gesloopt worden. *Lees verder...*

onder-een-kapwoningen

Het onderzochte huis aan de Zandbergstraat vertoont grote overeenkomsten met het recent door ARCX gedocumenteerde zeventiende-eeuwse huis aan de Boekholtstraat 22 in Doesburg. Ook in Zwolle en Zutphen werden bij eerder bouwhistorisch onderzoek vergelijkbare twee- en drie-onder-een-kapwoningen aangetroffen en gedocumenteerd. In Zwolle gaat het om de dubbele woning aan de Thorbeckegracht 22-25 en in Zutphen om drie geschakelde huizen aan de Spitaalstraat.

Bovengenoemde voorbeelden dateren alle uit het begin van de zeventiende eeuw, waarbij het wellicht geen toeval is dat zowel Doesburg, Zutphen en Zwolle in deze periode - nadat zij voorzien waren van moderne vestingwerken - een belangrijke rol gingen spelen in de oostelijke verdediging van de Republiek. De ontwikkeling en bouw van dit type huis werd mogelijk gestimuleerd door de economische impuls van de komst van een garnizoen en de bijbehorende extra vraag naar huisvesting voor soldaten.

Deze huizen met daarin opgenomen twee of drie woningen staan altijd met hun nok parallel aan de straat en tellen boven een begane grond een zolder. De drie-onder-een-kapwoning aan de Spitaalstraat 65 - 69 te Zutphen komt typologisch vrijwel overeen met Boekholtstraat 20-22: een dwarshuis van één bouwlaag en een zolder waarin meerdere woningen naast elkaar zijn ondergebracht. Ook het huis aan de Spitaalstraat in Zutphen dateert uit de vroege zeventiende eeuw. Net zoals in de Boekholtstraat kon ook hier een scheidingsmuur waargenomen worden die uitgevoerd was als vakwerkwand opgevuld met baksteenmetselwerk.^[1]

Footnotes

1. ^ ARCX, *Spitaalstraat 65-67-69 in Zutphen, bouwhistorische verkenning, arcx-rapport 0769, 28 december 2009.*

Afbeelding 1 van 3

Boekholtstraat 20-22 in Doesburg.

Afbeelding 2 van 3

Thorbeckegracht 22-25 in Zwolle.

Afbeelding 3 van 3

Spitaalstraat 65-69 in Zutphen.

architectuur en hoofdvorm

Zandbergstraat 5 werd als linker deel van een dubbele woning gebouwd op een rechthoekige plattegrond, met de nok parallel aan de straat. Van dit huis bleef in nummer 5 een deel van het oorspronkelijke casco bewaard: de kelder, de linker zijgevel, de borstwering van de achtergevel, een moerbalk van de zolderbalklaag en de oorspronkelijke kapconstructie. Het huis bevat een aantal typologische kenmerken die wijzen op een datering in het begin van de zeventiende eeuw of rond 1600. Van de rechter deel van het huis bleef de rechter zijgevel bewaard, uitgevoerd als tuitgevel, in de top afgewerkt met vlechtingen en op de hoeken klezoren in de koppenlagen verwerkt. De indeling van het rechter deel van de voorgevel werd later veranderd, de contouren van de oorspronkelijke indeling met centraal een deur, geflankeerd door vensters is nog goed herkenbaar. De boven de ontlastingsbogen aangebrachte extra laag platte stenen is kenmerkend voor veel bakstenen gevels in Doesburg die uit de late zestiende en de eerste helft van de zeventiende eeuw dateren. Het is onduidelijk of het onderzochte huis vanaf het begin al uit twee woningen bestond. Omdat van de oorspronkelijke voorgevel van nummer vijf niets bewaard bleef valt dat niet meer vast te stellen, aannemelijk is het wel. De top van de linker tuitgevel steekt boven de goot van de linker belending uit en werd opgetrokken uit handvorm bakstenen met een 10-lagenmaat van 67 cm en langs de dakrand vlechtingen.

In de linker geveltop is aan de voorzijde de contour waarneembaar van de binnenzijde van het onderste deel van een asymmetrische bakstenen tuitgevel, afgewerkt met forse vlechtingen. Deze top behoorde bij een lagere en ondiepere voorganger van het huidige huis, waarvan verder waarschijnlijk niets bewaard bleef.

Van de achtergevel bleef alleen de zolderborstwering bewaard, het onderste deel van de gevel werd later over de gehele breedte van het huis uitgebroken. Deze borstwering was tijdens het onderzoek aan twee zijden afgewerkt met een stuclaag die eventuele bouwsporen van voormalige vensteropeningen aan het zicht onttrok.

Afbeelding 1 van 3

In de voorgevel van Zandbergstraat 7 bleven de bouwsporen van de oorspronkelijke zeventiende-eeuwse gevelindeling bewaard.

Afbeelding 2 van 3

Luchtfoto van de bovenzijde van de linker topgevel van het onderzochte huis.

Afbeelding 3 van 3

Binnenzijde van de linker topgevel op zolder. In geel is de contour van een geveltop van een lagere en ondiepere voorganger van het huidige huis gemarkeerd.

constructie

Het voorste deel van het huis is onderkelderd. De kelder is bereikbaar middels een luik in de begane grondvloer. Oorspronkelijk was er een buitentoegang met trap waarvan de onderste vier gemetselde treden nog aanwezig zijn. De met een luik afgesloten toegang in de stoep werd later dichtgemaakt. De kelder wordt overwelfd door een tongewelf dat later afgetopt werd.

peerkraal

De zoldervloer was oorspronkelijk uitgevoerd als samengestelde balklaag, opgebouwd uit moer- en kinderbinten. Hiervan bleef één eiken moerbalk bewaard die van voor- naar achtergevel loopt. De kinderbinten waren met kepen opgelegd in de moerbalk. Deze balk is aan de voorzijde voorzien van een sleutelstuk met daar onder een slof, waarvan het sleutelstuk voorzien is van een profilering in de vorm van een peerkraal. Deze profilering kan typologisch niet later gedateerd worden dan het midden van de zestiende eeuw. Gezien de lengte van het geprofileerde sleutelstuk, was dit oorspronkelijk onderdeel van een korbeelstel waarvan het korbeel via het sleutelstuk in de balk gepend was. Omdat de bij deze verbinding behorende toegnagelgaten in de moerbalk ontbreken moet hier sprake zijn van hergebruik. Het sleutelstuk is dus later (ter versteviging van de oplegging) onder de balk geplaatst en kreeg daarna dezelfde rode afwerking.

kapconstructie

De eikenhouten kapconstructie is opgebouwd uit een kromstijlgebint met daar boven een schaargebint met een geschoorde nokstijl. Van het onderste gebint hebben de korbelen boven en onder een gepende verbinding. De korbelen van het bovenste gebint zijn onder gespijkerd. De windschoren, die niet allemaal meer aanwezig zijn, hebben boven en onder gespijkerde verbindingen.

Het gebint is met gehakte telmerken genummerd; aan de achterzijde is met een steekbeitel nummer III aangebracht en aan de straatzijde met een guts nummer 00 (de derde 0 ontbreekt). De eiken daksporen hebben een min of meer vierkante doorsnede en rusten in de nok (niet paarsgewijs) tegen de nokgording.

indeling

Van de oorspronkelijke indeling en afwerking van het interieur van huis bleef niets bewaard. Tegen de linker topgevel is aan de binnenzijde nog wel de contour van een rookkanaal dat oorspronkelijk behoorde bij een schouw op de begane grond te zien.

Afbeelding 1 van 6

Overzicht van de kelder met links de aanzet van de voormalige toegang naar de straat. Het middelste deel van de linker bouwmuur is plaatselijk verzwaaard. De betekenis hiervan is onduidelijk.

Afbeelding 2 van 6

Oplegging van de bewaard gebleven moerbalk midden in de voorgevel. Onder de balkkop is later een met een peerkraal geprofileerd sleutelstuk aangebracht. Het geheel is nog weer later extra versterkt met een slof.

Afbeelding 3 van 6

Overzicht van de kapconstructie in de richting van de voorgevel.

Afbeelding 4 van 6

Overzicht van de kapconstructie in de richting van de achtergevel.

Afbeelding 5 van 6

Op het onderste kromstijlgebint staat een schaargebint met een geschoorde nokstijl.

Afbeelding 6 van 6

Detail van gebint nummer drie aan de achterzijde, genummerd met telmerk III.

Negentiende eeuw

In de negentiende eeuw was het pand opgesplitst in twee woningen. *Lees verder...*

Uit de achttiende eeuw zijn vrijwel geen gegevens voorhanden over de bewonings- of gebruiksgeschiedenis van het huis. In de redengevende omschrijving van Zandbergstraat 5 wordt het vermoeden uitgesproken dat het huis in de negentiende eeuw verbouwd werd tot een stadsboerderij. Op grond van de nu bekende gegevens valt dit niet met zekerheid vast te stellen. Mogelijk kwam de vloer van de huidige vlieringzolder in deze tijd tot stand door op het onderste gebint hergebruikte naaldhouten balken aan te brengen.

eigenaren

In 1832 is koopman Johannes Rutgers eigenaar van Zandbergstraat 3, 5 en 7. Later treffen we Hendrik Hebing, 'boerenwerk doende', als eigenaar en bewoner van nummer 5 en 7 in de Kadastrale administratie aan. Hebing verkocht het huis in 1855 aan timmerman Willem Elting. Zijn erfgenamen verkochten het pand in 1882 aan de kapper en barbier Jacobus Johannes Eerligh die meerdere huizen in de stad bezat en waarschijnlijk niet in de Zandbergstraat woonde. Drie jaar later werd barbier Jacobus van Bronkhorst eigenaar van het huis.

In 1920 verwierf Hendrika Johanna Radstake, weduwe van Theodorus Johannes Hoetink en landbouwster van beroep, het huis aan de Zandbergstraat. Achter het naastgelegen huis aan de andere zijde van de steeg (Zandbergstraat 9) bezat zij twee schuren waar zij mogelijk haar vee stalde.^[1]

Footnotes

- ¹ _^ De eigendomsgegevens zijn ontleend aan de kadastrale leggers die gekoppeld zijn aan het perceel van het onderzochte huis.

N°. 54a.

N A A M	VOORNAMEN	BEROEP.	WOONPLAATS	ART. 2. 1771
Radstake Hendrika Johanna landbouwster Zandberg wed. Theodorus Johannes Kerkhof Zandbergstr. 5-7				No. 302 Zandbergstr.

Vrijwille	POLICE	SOCIETEIT	VERWIJZING NAAR				ROOIT	GROOTTE	BELASTBAAR				BEKROFT OMSCHRIJVING				AANKWIJTING			
			het kadastrale plan		het register				OPBRENGST		DER PLAATS ONDERSCHIED		Waarvan		Waar					
			h.	a.	g.	o.			o.	g.	o.	o.	g.	o.	o.	g.	o.			
			1771	1771	1771	1771	1771	1771	1771	1771	1771	1771	1771	1771	1771	1771	1771	1771	1771	
			1771	1771	1771	1771	1771	1771	1771	1771	1771	1771	1771	1771	1771	1771	1771	1771	1771	

Afbeelding 1 van 3

Kadastraal leggerartikel van Hendrika Johanna Radstake, landbouwster. Onderaan onder nummer 302 het huis Zandbergstraat 5-7. (Kadaster)

Afbeelding 2 van 3

Uitsnede uit het kadastrale minuutplan van 1832 met daarop in rood Zandbergstraat 5 gemarkeerd.

Afbeelding 3 van 3

Bovenste deel van de kapconstructie met onder op de foto de uit hergebruikte vloerbalken opgebouwde vlieringvloer (zonder vloerdelen).

voorgevel

In deze periode was het huis zeer waarschijnlijk in gebruik als dubbele woning. Op een foto uit het begin van de vorige eeuw is te zien dat de gepleisterde voorgevel van het linker deel van het huis ingedeeld was met geheel rechts een voordeur onder een bovenlicht met links daarvan een zesruits schuifvenster. In de stoep tegen de voorgevel was een kelderluik opgenomen.

Het rechter deel van het huis had in de voorgevel twee schuifvensters. Waarschijnlijk was het huis destijds al in twee woningen gesplitst, de voordeur van de rechter woning lag mogelijk aan de steeg of in de achtergevel.

Afbeelding 1 van 1

Ongedateerde foto met daarop van rechts naar links de voorgevels van Zandbergstraat 5 (woning met kelderluik), de smederij van Korpershoek op nummer 3 en op de hoek de winkel Meipoortstraat 36. Links wordt op straat een paard beslagen.

Twintigste eeuw

In 1952 veranderde Zandbergstraat 5 in een smederij met werkplaats die behoorde bij de winkel in huishoudelijke artikelen, fornuizen, wasmachines, kinderwagens en gereedschap van P.T. Korpershoek. *Lees verder...*

In 1949 werd het eigendom van het huis aan de Zandbergstraat gesplitst. Het rechter deel ging naar landbouwer Hendrik Jan Radstake en het linker deel kwam in handen van de smid Pieter Tijmen Korpershoek. Korpershoek voerde in het hoekpand van de Meipoortstraat met de Zandbergstraat een winkel in huishoudelijke artikelen, fornuizen, wasmachines, kinderwagens en gereedschap. In een aangrenzende werkplaats had hij ook een smederij en werden paarden beslagen. Korpershoek was vanaf 1922 een filiaal van de bekende ijzerhandel Dullaert uit Zutphen en adverteerde ook onder die naam.

Afbeelding 1 van 2

Advertentie van Korpershoek in de Graafschapbode van 16-08-1933. (Delpher)

Afbeelding 2 van 2

Kort na de Tweede Wereldoorlog gemaakte luchtfoto van de binnenstad van Doesburg met bij de pijl Zandbergstraat 5. De straat kende destijds aan beide zijden nog een dichte bebouwing van overwegend kleine ondiepe huizen. (SALD)

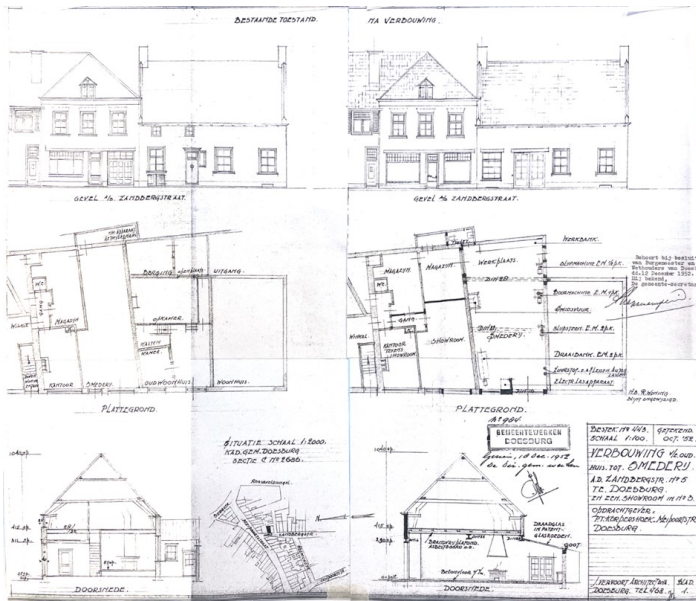
verplaatsen smederij in 1952-'53

De aankoop van Zandbergstraat 5 had waarschijnlijk te maken met de mogelijkheid om zo meer ruimte te krijgen voor met name de smederij. Tot dan toe was het huis Zandbergstraat 3, dat intern verbonden was met het hoekhuis aan de Meipoortstraat, ingericht als kantoor, smederij en magazijn. Zandbergstraat 5 en 7 waren in gebruik als aparte woningen. De Doesburgse architect J. Vervoort tekende in oktober 1952 een plan waarin de smederij verplaatst zou worden naar de begane grond van nummer 5 en in nummer 3 de showroom/kantoor en twee magazijnen ondergebracht werden. De smederij werd aan de achterzijde uitgebreid met een werkplaats in een aanbouw die een verbinding kreeg met het naastgelegen magazijn.

De verbouwing voor het veranderen van de woning op nummer 5 in een smederij met werkplaats was redelijk ingrijpend. De gehele indeling op de begane grond werd uitgedaagd en aan de achterzijde kwam een nieuwe aanbouw onder een (draad)glazen dak waarvoor de achtergevel over de gehele breedte moest verdwijnen. De begane grondvloer werd vervangen door gewapend beton, waarvoor de kruin van het keldergewelf gesloopt moest worden. De kapconstructie werd grotendeels gehandhaafd, tussen de daksporen bracht men masonite als dakbeschot aan. Het bovenste deel van de linker topgevel werd opnieuw opgetrokken. Behoudens één moerbalk vernieuwde men ook de zolderbalklaag. Ter ondersteuning van deze vloer werd halverwege in de breedte een stalen profielbalk aangebracht. Ook het resterende deel van de zolderborstwering aan de achterzijde werd met een stalen balk opgevangen. De zoldervloer werkte men af met een brandwerend plafond van asbestcement platen.

De voorgevel werd geheel vernieuwd en kreeg een indeling met rechts een dubbele stalen bedrijfsdeur en links een stalen venster met roedeverdeling. De smederij werd ingedeeld met aan de voorzijde een puntlasapparaat, een draaibank en een slijpmachine. Aan de achterzijde plaatste men een kolomboormachine met daar tegenover het smidsvuur met een rookvang en rookkanaal tegen de linker zijgevel/bouwmuur.

Afbeelding 1 van 4

Bouwtekening uit oktober 1952 betreffende de verplaatsing van de smederij van Korpershoek naar Zandbergstraat 5. (SALD)

Afbeelding 2 van 4

Overzicht van de onderzijde van de zoldervloer. De rode moerbalk wordt in het midden ondersteund door een afgetimmerde stalen onderslagbalk. De kinderbinten zijn bij de verbouwing van 1952-'53 verwijderd en vervangen door nieuwe balken.

Afbeelding 3 van 4

Het bovenste deel van de achtergevel werd in 1953 over de gehele breedte van het huis opgevangen door een stalen profielbalk.

Afbeelding 4 van 4

Foto van de voorgevel van Zandbergstraat 5-7 uit 1984. In het linker deel was toen nog een smederij gevestigd. (Beeldbank RCE)

verandering in een woning

In 1998 kwamen het hoekpand aan de Meipoortstraat en de daarmee verbonden huizen Zandbergstraat 3, 5 en 7 in handen van G. Venema uit Laag Keppel. Als onderdeel van een verbouwingsplan voor Meipoortstraat 36 / Zandbergstraat 1-3 werd nummer 5 afgesplitst en veranderd in een zelfstandige winkel. Daarvoor metselde men de doorgang tussen nummer 3 en 5 dicht en werd de voorgevel integraal vernieuwd. De nieuwe voorgevel kreeg daarbij de huidige indeling. Het op de plantekening nog aangegeven kelderluik in de stoep aan de voorzijde kwam daarbij te vervallen. Aan de achterzijde kreeg de aanbouw een nieuw dak en de huidige indeling met een keukentje en een apart vertrek. Om de zolder te kunnen bereiken werd een stalen spiltrap geplaatst. Het asbest plafond werd gesaneerd en vervangen door een systeemplafond.

Recentelijk is Zandbergstraat 5 in gebruik genomen als woning. Daarvoor is aan de voorzijde met tijdelijke middelen een woonvertrek afgescheiden.

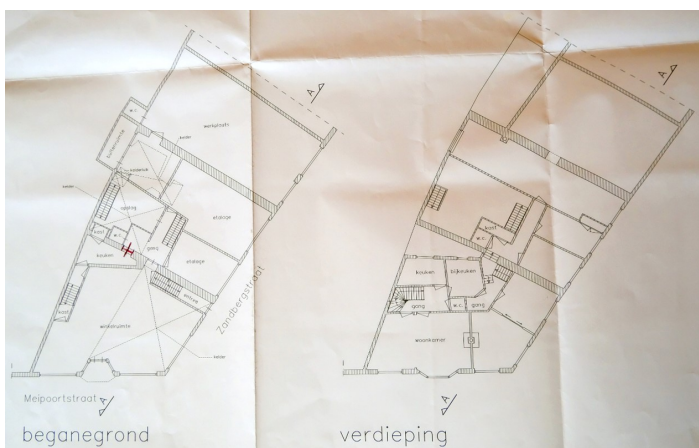
Afbeelding 1 van 7

Bestaande geveltekening behorend bij het bouwplan uit 1998. (SALD)

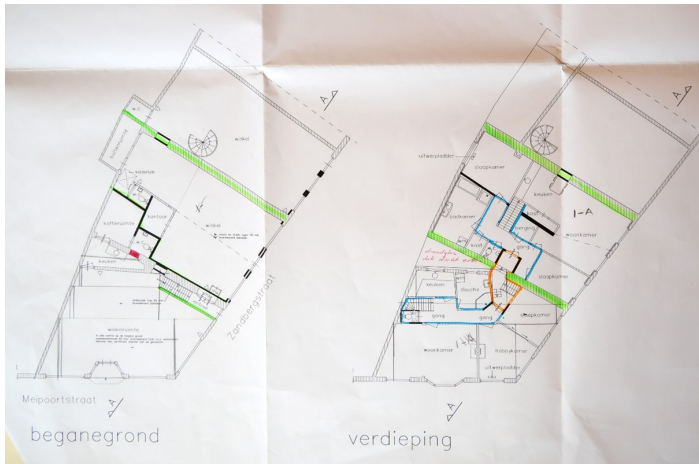
Afbeelding 2 van 7

Gewijzigde gevelindeling aan de Zandbergstraat, behorend bij het bouwplan uit 1998. (SALD)

Afbeelding 3 van 7

Bestaande plattegronden, behorend bij het bouwplan uit 1998. (SALD)

Afbeelding 4 van 7

Gewijzigde plattegronden, behorend bij het bouwplan uit 1998. (SALD)

Afbeelding 5 van 7

Het huidige woonvertrek op de begane grond, gefotografeerd in de richting van de voorgevel.

Afbeelding 6 van 7

In 1998 gerealiseerde stalen spiltrap naar de zolder met rechts daarvan de deuren naar de keuken en een slaapvertrek.

Afbeelding 7 van 7

Aan de voorzijde is met tijdelijke middelen een indeling gemaakt.

Waardering

Samenvatting van de bouwgeschiedenis

Zandbergstraat 5 werd omstreeks 1600 gebouwd als linker helft van een dubbele woning op een locatie in de veertiende-eeuwse stadsuitbreiding aan de zuid-oostzijde van de stad. Een kleinere en lagere voorganger op deze plaats moest daarvoor gesloopt worden. In hoofdopzet veranderde daarna weinig aan de hoofdvorm van het pand. Gedurende de achttiende en negentiende eeuw waren in het pand twee woningen ondergebracht.

In 1952 veranderde Zandbergstraat 5 in een smederij met werkplaats die behoorde bij de winkel in huishoudelijke artikelen, fornuizen, wasmachines, kinderwagens en gereedschap van P.T. Korpershoek. In 1998 vond een verbouwing plaats waarbij het huis een zelfstandige winkel werd. Deze winkel werd recent weer veranderd in een woning.

Waardering

Het gebouw is gewaardeerd aan de hand van deelwaardestellingen die vervolgens getoetst zijn aan de criteria gaafheid en zeldzaamheid. Daarnaast zijn de bouwfaserings- en de waardering visueel gepresenteerd op faserings- en waarderingsplattegronden.

Legenda faseringsplattegronden:

Rood: zeventiende eeuw

Groen: achttiende/negentiende eeuw

Blauw: twintigste eeuw

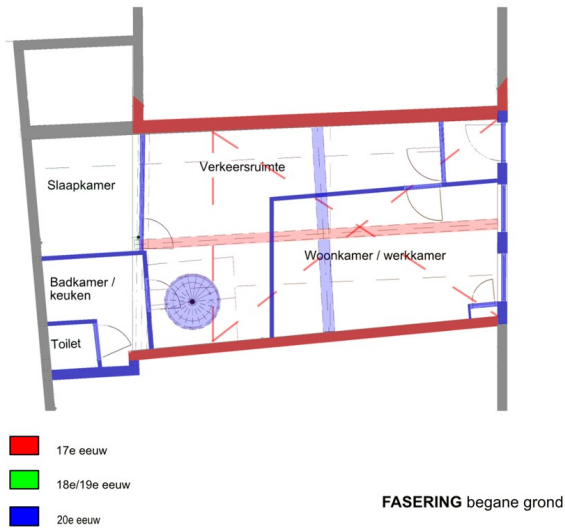
Legenda Waarderingsplattegronden:

Blauw: hoge monumentwaarden, van cruciaal belang voor de structuur en/of betekenis van het object.

Groen: Positieve monumentwaarden, van belang voor de structuur en/of betekenis van het object.

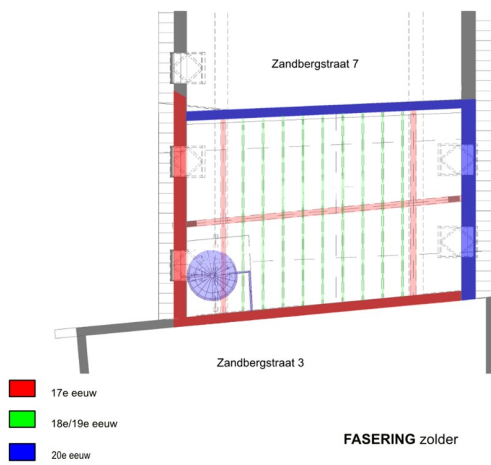
Geel: indifferente monumentwaarden, van relatief weinig belang voor de structuur en/of de betekenis van het object.

Aangezien de kelder niet is afgebeeld op de tekeningen, figureren de onderbroken kruizen op zowel de waarderings-, als op de faseringsplattegronden, als weergave van het tongewelf.

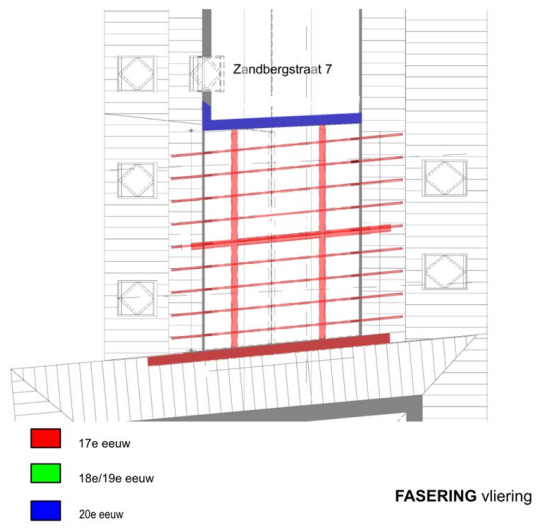
Afbeelding 1 van 4

Fasering van de begane grond.

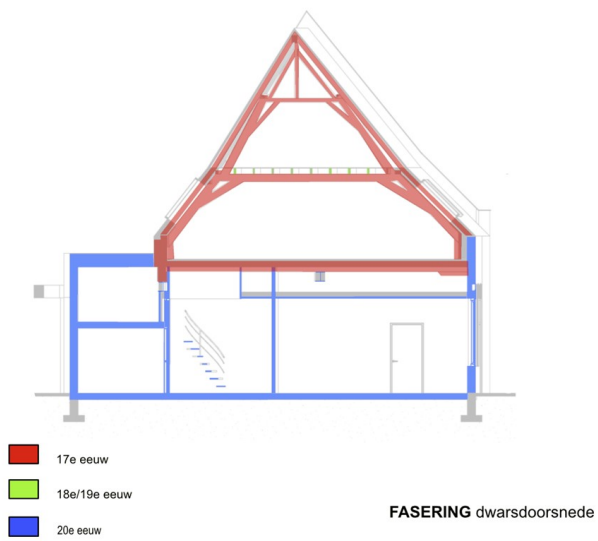
Afbeelding 2 van 4

Fasering van de zolder.

Afbeelding 3 van 4

Fasering van de vliering

Afbeelding 4 van 4

Fasering weergegeven op de dwarsdoorsnede.

Algemene historische waarden en waarden vanuit de gebruikshistorie

- Het pand is van belang als een gaaf en zeldzaam voorbeeld van een dwarshuis met twee woningen onder een kap uit de zeventiende eeuw. Het pand is vergelijkbaar met voorbeelden uit de IJsselstreek.
- Het pand is verder van belang als voorbeeld van een zeventiende-eeuws woonhuis in de periferie van een vestingstad. Het huis is representatief voor de zeventiende-eeuwse wooncultuur van de lagere middenklasse in een kleine provinciestad.
- In historisch opzicht is het huis van belang als voormalige smederij en werkplaats van P.T Korpershoek, hoewel in materiële zin daarvan vrijwel niets bewaard bleef.

Stedenbouwkundige waarden

- De twee woningen onder een kap leveren vanwege hun vorm, schaal en situering een positieve bijdrage aan de ruimtelijke structuur en het stadsbeeld ter plaatse.

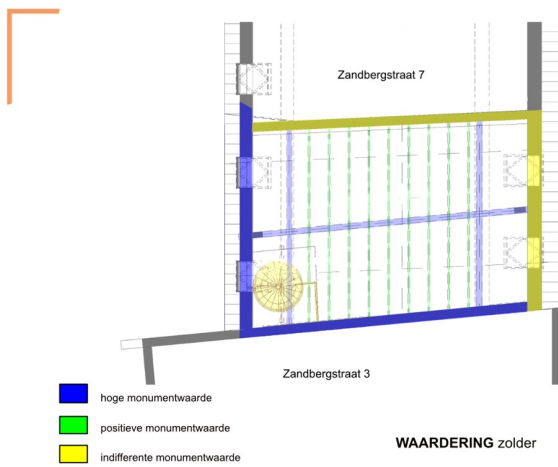
Architectuurhistorische- en bouwhistorische waarden

- De grootste bouwhistorische waarden zijn gelegen in de gaaf bewaard gebleven onderdelen van het zeventiende-eeuwse casco, inclusief de restanten van een voorganger op deze locatie in de linkertopgevel. Het gaat hierbij om de linker zijgevel, de resterende delen van de achtergevel, de mogelijke restanten van de scheidingsmuur met nummer 7 op de begane grond, de bewaard gebleven moerbalk in de zolderbalklaag inclusief het geprofileerde sleutelstuk aan de voorzijde, de kelder en de kapconstructie.
- De bewaard gebleven historische gelaagdheid van het huis is door de ingrijpende veranderingen in de tweede helft van de vorige eeuw zeer beperkt en de bouwgeschiedenis van nummer 5 is daardoor nog maar beperkt afleesbaar. Het huis is vooral typologisch van belang in combinatie met Zandbergstraat 5 als vroeg zeventiende-eeuws voorbeeld van een verdiepingloos dwarshuis.
- Van het historische interieur bleef niets bewaard.

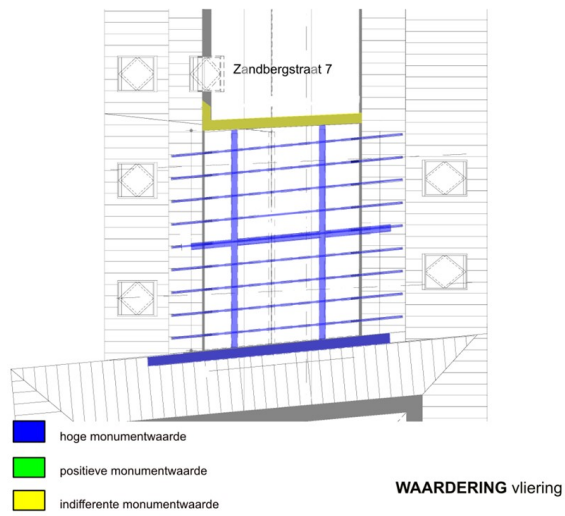
Afbeelding 1 van 4

Waardering van de begane grond.

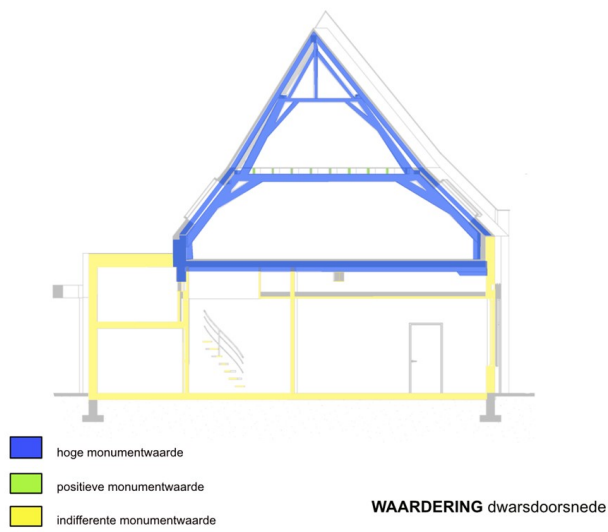
Afbeelding 2 van 4

Waardering van de zolder.

Afbeelding 3 van 4

Waardering van de vloering.

Afbeelding 4 van 4

Waardering weergegeven op een dwarsdoorsnede.

Downloads

Bijlagen

Klik hieronder op de titel van een PDF of afbeelding om deze te bekijken/downloaden.

- [gm085-zandbergstraat-5-redengevende-omschrijving.pdf](#)
- [opmeting-230508---so.pdf](#)
- [Fasering begane grond](#)
- [Fasering zolder.](#)
- [Waardering begane grond.](#)
- [Waardering zolder.](#)
- [Fasering dwarsdoorsnede](#)
- [Waardering dwarsdoorsnede](#)
- [Fasering vliering](#)
- [Waardering vliering](#)

Colofon

Zandbergstraat 5 te Doesburg

Bouwhistorische verkenning met waardestelling
ARCX-rapport 1012

©ARCX monumentenzorg en cultuurhistorie, 21juli 2023.

Onderzoek

ARCX, monumentenzorg en cultuurhistorie
Bergstraat 41
6981DB Doesburg
www.arcx.nl
+31(0)313 650190

Opdrachtgever

Hans en Miranda Baakman

Veldwerk, archiefonderzoek en rapportage

Peter Boer

ARCX aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.